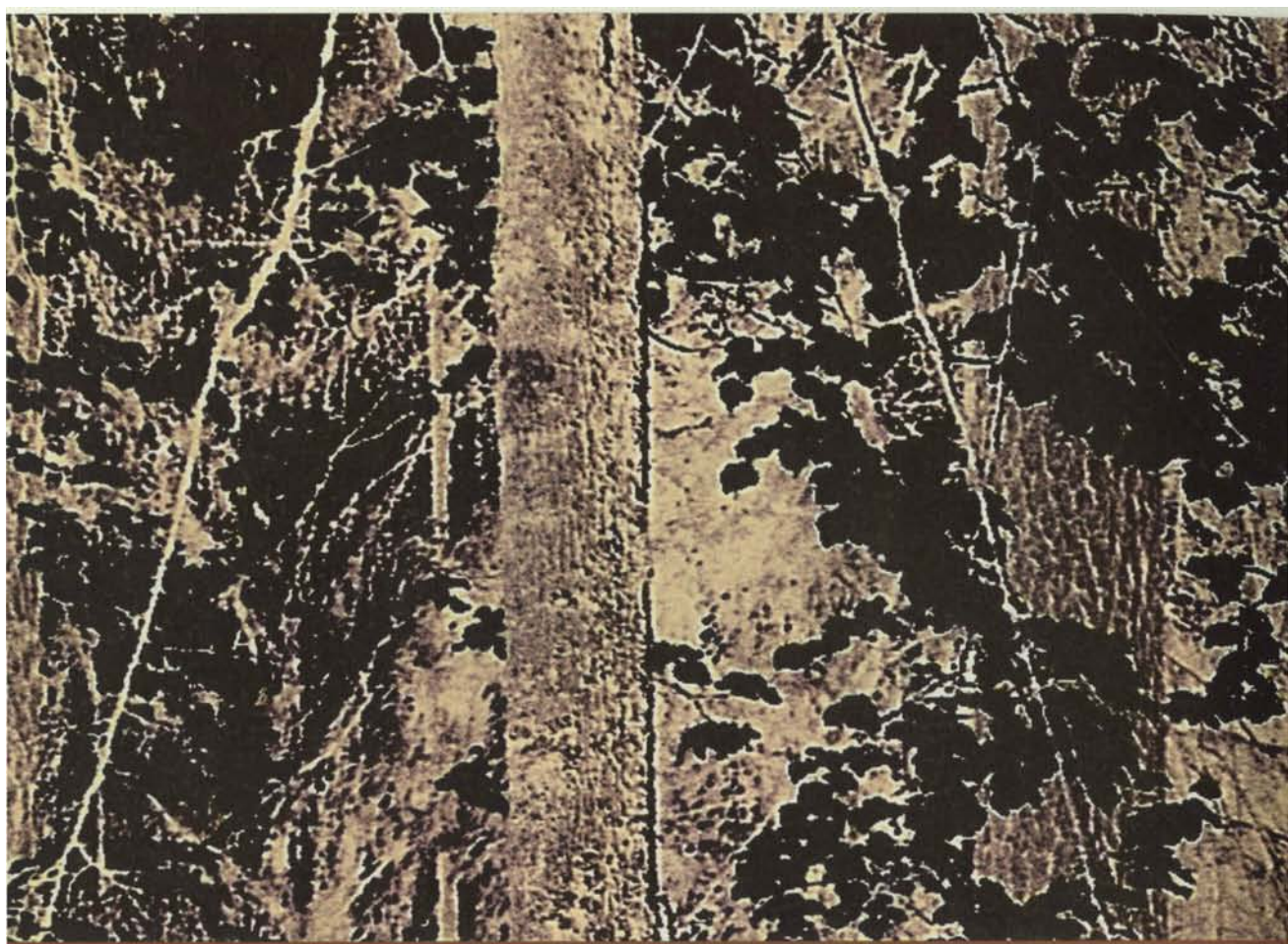

*Trisund
vatna
landio*

Brynjólfur Jónsson

Landið sem gjarnan er kallað „Þúsund vatna landið“, en gæti allt eins kallast „Land skóganna“, var áfangastaður nokkurra skógræktarmanna frá Íslandi í sumarbyrjun ársins 2003.

Hópurinn fór til Finnlands á ráðstefnu Norræna skógarsambandsins, NSU (Nordisk skovunion), sem stóð 16. - 19. júní. Sambandið skipa 5 Norðurlandþjóðir, Finnland, Svíþjóð, Noregur, Danmörk og Ísland.

NSU stendur fyrir slíkum ráðstefnum fjórða hvert ár. Þá hittast skógræktarmenn frá þessum bræðraþjóðum, bera saman bækur sínar og skiptast á skoðunum. Reynt er að varpa ljósi á helstu strauma og áherslur í skógrækt og dagskráin gjarnan krydduð með listrænum viðburðum. Þá er boðið upp á fjölbreyttar skoðunarferðir. Að þessu sinni voru a.m.k. 14 ferðir í boði.

Íslendingar hafa ekki enn staðið fyrir NSU-þingi en hlotnaðist þó sá heiður að vera gestgjafar á samkomu árið 1996, í tilefni 50 ára afmælis sambandsins. Þótti hún takast með miklum ágætum og er auðvitað vísir þess sem koma skal.

Sumir hafa á orði að Íslendingum lyndi líklega hvað best við Finna af Norðurlandþjóðunum. En hvað sem þeim vangaveltum líður, þekkja fremur fáir Íslendingar mikið til lands þeirra og þjóðar. Það er því ekki úr vegi að reifa nokkrar staðreyndir.

Lerkiskógurinn í Raivola.

Frá heimsókn hópsins til sögunarmyllu „Finnforest Kerto“ um 60 kílómetra vestan við Helsinki. Síðar um daginn var skoðuð risastóra pappírverksmiðjan „Kirkkiemi“ þar sem notuð var blæðsp sem hráefni og afraksturinn var að þeirra sögn hággæða pappír sem notaður er í helstu glanstímarit Evrópu.

Sögubrot

Saga Finnlands er saga þjóðar sem lengst af var undirokuð af stórveldum í Evrópu og átökum þeirra á milli. Þar koma næstu nágrannar þeirra, Svíar og Rússar, einkum við sögu.

Þegar keisaranum var steipt af stóli í Rússlandi í byltingu bolsévika, ákváðu Finnar að nú væri þeirra tækifæri komið. Þeir lýstu yfir sjálfstæði Finnlands, þann 6. desember 1917. En Adam var ekki lengi í Paradís. Finnsla þjóðin fór ekki varhluta af þeim tröllslegu átökum sem fylgdu rússnesku byltingunni.

Í Finnlandi braust út borgarastríð milli svonefndra hvítliða, sem studdir voru af borgaralegum öflum í þéttbýlinu og rauðliða úr röðum verkamanna og bænda. Baráttan var hatrömm og skildi eftir sig djúp sár. Talið er að 6.500 hafi fallið í beinum stríðsátökum og allt að 10.000 manns til viðbótar af völdum stríðsaðgerðanna.

Rauðliðum gekk betur í upphafi og nutu stuðnings rússneskra hersveita. Hvítliðar sóttu í sig veðrið, þegar leið á vorið, með Gustaf Mannerheim herforingja í fararbroddi. Átökunum lauk þann 16. maí þegar hvítliðar náðu Helsingfors á sitt vald. Í kjölfarið voru um 12.000 rauðliðar handteknir og sátu margir þeirra lengi í fangelsum. 125 rauðliðar voru dæmdir til dauða og líflátnir. Þessir hörmungatímar hafa alla tíð síðan hvílt sem dimmur skuggi á finnsku þjóðinni.

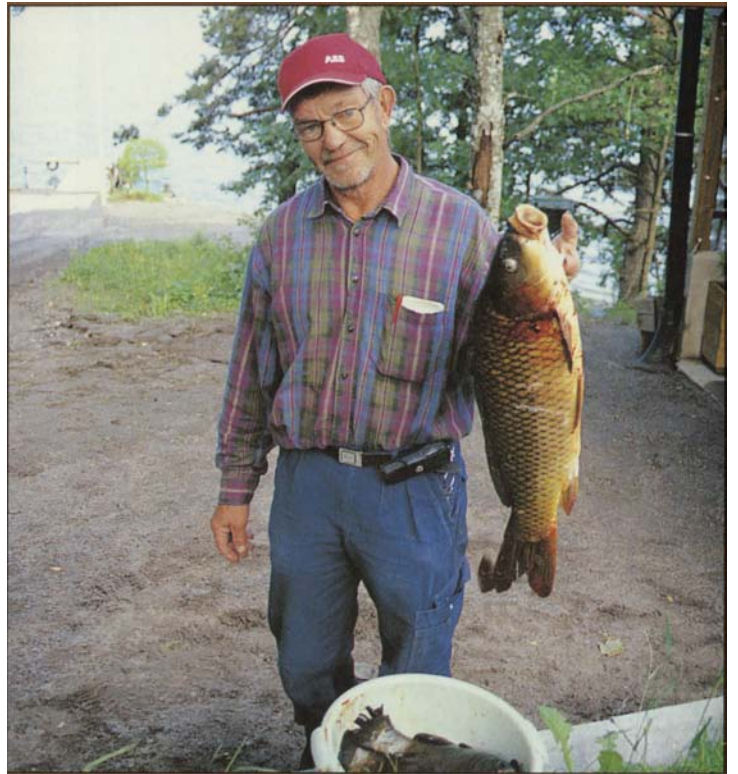
Í síðari heimsstyrjöldinni náðu Rússar syðstu héruðum Finnlands og innlimuðu Kirjálaeiðið. Hundruð þúsunda Finna flúðu frá þessum svæðum. Þeir sem eftir

urðu voru fluttir nauðugir til svæða víða um Sovétríkin. Þessir þjóðflutningar líkómnuðust greinarhöfundi og Óla Val Hanssini í leiðangri til Kamtsjatka 1993 (sjá Skógræktarrit 1995), í bílstjóra þeirra, honum Alexander. Foreldrar hans höfðu verið fluttir nauðugir frá Kirjálaeiðinu til Kamtsjatka.

Á fyrstu árunum eftir stríð voru áhrif Sovétríkjanna mikil í Finnlandi. Þau fóru þó smám saman dvínandi allt fram að falli Sovétríkjanna undir lok síðustu aldar. Finnum tókst með lipurð að stíga ákveðinn línudans í valdatafli kalda stríðsins milli austurs og vesturs. Þeir voru gjarnan boðberar slökunar og tóku iðulega að sér hlutverk sáttasemjarans.

Eftir miklar efnahagsþrengingar og atvinnuleysi, á árunum 1991-1993, var efnt til þjóðaratkvæðagreiðslu í Finnlandi. Þá greiddu 57 % þátttakenda því atkvæði að þjóðin skyldi óska eftir aðild að Evrópusambandinu. Árið 1995 gengu Finnar í sambandið. Þeir gerðu evruna að gjaldmiðli landsins, eins og 11 aðrar bandalagsþjóðir árið 2002.

Gist var í bændagistingu á „Pohjolan tuvat“ við eitt af þúsund vötnum Finnlands. Bóndinn dró þennan fallega vatnafisk úr neti um morguninn. Við greindum ekki tegundina en fiskurinn bragðaðist þeim mun betur. Hér höfðu hjónin alfarið snúið sér að þessum nýja atvinnuvegi og byggt snotur bjálkahús og innréttað ágæta gistiaðstöðu.

Lokaályktun ráðstefnunnar:

Ráðstefnan er sammála um það, að skógana eigi að umgangast og nýta, með langtíamarkmið að leiðarljósi og á sjálfbæran hátt, þar sem tekið verði tillit til efnahagslegra, vistfræðilegra og samfélagslegra sjónarmiða.

Vakin er athygli á mikilvægi norrænu skóganna fyrir íbúana, sem nýta þá á margvíslegan hátt. Mikilvægi skóganna sem útivistar- og búsvæða fer stöðugt vaxandi.

Hagsmunaaðilar í skógrækt á Norðurlöndum vilja axla þá ábyrgð, sem felst í kröfunni um að sú endurnýjanlega auðlind, sem skógurinn er, verði nýtt á sem bestan hátt. Þeir vilja því stuðla að almennri og viðtækri umræðu um málefnið.

Markmiðið er, að þessi auðlind verði virkjuð með sem skynsamlegustum hætti. Fullt tillit verði tekið til nýtingar skógarins, þeirra samfélagslegu gæða sem í honum felast og ekki síst þeirrar líffræðilegu fjölbreytni og endurnýjunarmáttar sem er að finna í hinum margbreytilegu norrænu skógum.

Mannfjölgun á jörðinni er hraðfara og kallar á æ meira magn hráefnis og vöru. Félagsleg vandamál verða meira áberandi og bregðast þarf við auknu álagi á umhverfið og náttúruna. Í skógrækt og skógariðnaði felast miklir möguleikar til lausna margra vandamála á þessu sviði. Skógurinn sem endurnýjanleg auðlind skiptir okkur því öll miklu máli.

„Hin fjölbættu gildi skógarins“ munu því gegna stóru hlutverki í sameiginlegri framtíð jarðarbúa

Stjórn NSU ásamt mökum. Fremst sitja: Til hægri Jan Heino, formaður Finnlandsdeildar og forseti NSU frá 1998-2002, ásamt eiginkonu og núverandi forseta sambandsins t.v., Svíanur Björn Språngare.

Í tengslum við heimsóknina fengum við systurfélag okkar í Finnlandi „Finska Forstföreningen“, „Suomen Metsäyhdistys“ til þess að skipuleggja tveggja daga skoðunarferð, sem gaf okkur færi á því að kynnast skógrækt í Finnlandi.

Þá fór hópurinn til Raivola í Rússlandi, ásamt 50 manns víðs vegar frá Norðurlöndunum. Dagskrá þeirrar ferðar var reyndar einnig skipulögð með hliðsjón af óskum okkar. Á heimleiðinni var komið við í Mustilla-trjásnisafninu í Suður-Finnlandi.

Þegar komið er til Finnlands fer ekki á milli mála að þar ríkir uppgangur og bjartsýni. Ævintýrið um Nokia-fyrirtækið, sem lengst af framleiddi gúmmistígúvél, en breyttist á örfáum árum í eitt öflugasta hátækniyrirtæki í heimi, er vel þekkt og kom Finnum sannarlega í samband við umheiminn.

Þó ber að hafa í huga að velgengnin hefur ekki einvörðungu komið til af framleiðslu farsíma. Skógurinn hefur löngum verið jafn mikilvægur Finnum og fiskurinn okkur Íslendingum. Við fall Sovétríkjanna breyttust forsendur áratuga efnahags- og markaðslegra tengsla. Þetta leiddi til mikillar uppstokkunar í Finnlandi, sem bitnaði harkalega á iðnaði.

Þegar haft er í huga að atvinnuleysi fór yfir 20%, á þrengingstímum árin 1991-1994, er ótrúlegt að verða vitni að þeim miklu umskiptum sem hafa orðið í Finnlandi á örfáum árum. Á íslenskan mælikvarða er enn um töluvert atvinnuleysi að ræða en efnahagsástandið hefur gjörbreyst. Þessar miklu hræringar höfðu engu að síður þau áhrif að Finnar tóku langstökk inn í 21. öldina.

Finnar hafa þótt meðal fremstu þjóða í skógrækt og iðnaðartengdri vöruþróun en voru þó taldir standa Svíum og Kanadamönnum nokkuð að baki. Á síðustu 10 árum hafa þeir hins vegar skotið þessum þjóðum ref fyrir rass og eru nú komnir með töluvert forskot. Skógariðnaður hefur blómstrað og finnsk fyrirtæki stóreflst.

Það er margt sem hefur haldist í hendur, m.a. hefur framleiðni aukist og áhersla á stöðluð og skipulögð vinnubrögð hefur verið í fyrirrúmi. Svo kölluð vottuð skógrækt hefur verið innleidd en það var einmitt hún sem Finnar voru uppfullir af og áhugasamir um á afmælisþingi NSU á Íslandi 1996, sem áður er getið.

Finnar hafa lagt mikið upp úr því að rækta úrvals hengibjörk (*Betula pendula*) og áhugi á öðrum lauftrjategundum hefur einnig aukist. Undir leiðsögn Risto Hagqvist frá Rannsóknarstöð skógræktar í Finnlandi fengum við góða yfirsýn yfir kvæmarannsóknir og kynbætur. Aðalmarkmiðið er að rækta tré sem hafa eiginleika sem hentar skógariðnaðinum. Þar er m.a. sóst eftir miklum vexti, beinum stofni og hlutfallslega fíngerðum greinum auk fleiri eiginleika sem metnir eru að verðleikum.

Þá hafa finnsk fyrirtæki sameinast og hafin var sókn út fyrir landsteinana. Framgangur Finna á erlendra grund er eftirtektarverður. Þeir hafa keypt fyrirtæki, eða yfirtekið, bæði í Svíþjóð og Mið-Evrópu og jafnframt haslað sér völl í Norður-Ameríku og víðar.

Í dag er staðan orðin sú, að stærstu fyrirtæki Evrópu í trjávöru-, pappírs- og efnaiðnaði eru finnsk. Það þýðir vel að merkja, að þau eru meðal þeirra stærstu í heiminum. Þar standa fremst; Stora Enso, sem varð til með kaupum Finna á stóru ríkisfyrirtæki í Svíþjóð, UPM - Kymmene og Metsäliitto. Því síðastnefnda fengum við að kynnst á fyrsta degi skoðunarferða okkar.

Þá heimsóttum við sögunarmyllu og pappírsverksmiðju í Lohja, sem er 60 km vestan við Helsinki. Verksmiðjan framleiðir hágæðapappír en þar er notuð blæðsp í því skyni að auka gæði

pappírins. Með því móti er einnig hægt að komast hjá því að nota kemísk íblöndunarefni.

Skoðunarferðin gaf okkur inn-sýn í hve háþróaður og margþættur pappírsiðnaðurinn er. Umbúðapjófðfélag Vesturlanda kallar á æ meiri pappírnotkun og stöðugt er unnið að þróun vöruflokka.

Leiðsögumaður okkar, ung finnsk valkyrja, Sirpu Kärkkäinen, og Harri Hyppänen, umdæmisstjóri Metsäliitto-fyrirtækisins, voru sammála um að meginfor-

senda fyrir gæðum vörunnar væri fyrsta flokks hráefni. Og ekki fjarlægt að álykta að þarna komi hin sérstæða og heimspekta finnska hönnun nokkuð við sögu.

Finnland er um 338 þúsund ferkílómetrar að stærð eða meira en þrefalt stærra en Ísland og þar af eru 76 % vaxin skógi. Skógurinn er í huga Finna bankainnstæða. Þar er uppspretta auðlindar sem landið hefur byggt velferð sína á alla síðustu öld og fram á þennan dag.

Hér er skoðaður rannsóknareitur á grál (*Alnus incana*) og svartelri (*Alnus glutinosa*). Í framhaldi af rannsóknum er fyrirhugað að koma á fót fræreitum með úrvalsefnivið. Áhugi á ræktun þessara tegunda hefur aukist á síðari árum þar sem þær eru m.a. eftirsóttar í panil- og húsgagnagerð.

Skóðuð var gróðrarstöð þar sem framleiddar voru um 7-8 milljónir plantna. Finnar hafa stöðugt verið að vinna að þróun plöntuframleiðslunnar með margvíslegum hætti enda hafa þeir náð afburða gæðum í þessu sambandi. Mættum við margt af þeim læra hér á Íslandi.

Helstu trjátegundirnar sem eru nýttar eru fura, greni og birki en á síðustu árum hefur færst mikið í vöxt að flytja inn hráefni frá Rússlandi og Eyrstrasaltslöndunum. Þessi innflutningur nemur í dag hátt í 20 % af því heildarmagni sem verksmiðjur í Finnlandi nota.

Við urðum áþreifanlega vör við þessa miklu flutninga þegar við fórum yfir landamærin til Rússlands að heimsækja lerkiskóginn í Raivola. Tugir dregkhlaðinna

flutningabíla biðu afgreiðslu á landamærunum og töfðu ferð okkar.

Með endurbættum skógræktar-aðferðum hefur skógarforði Finnlands aukist jafnt og þétt síðustu öld og er nú um 2.000 milljónir rúmmetra. Árlegur vöxtur skóganna er talinn nema um 90 milljónum rúmmetra og þar af eru höggvin árlega tré sem skila 55 milljónum rúmmetra eða sem samsvarar um 2,2% af heildarflatarmáli skóganna.

Ár hvert eru gróðursettar um 150 milljónir trjáplantna í Finnlandi til þess að viðhalda framleiðslugetunni en auk þess eru notaðar sáningar og aðferðir, sem lýst er hér á næstu síðu, á tugum þúsunda ha. Til samanburðar eru settar niður á bilinu 4- 5 milljónir plantna á Íslandi.

Lungi finnsku skóganna er í einkaeigu. Talið er að landeigendur séu um 440 þúsund og á meðal-skógareigandi um 40 hektara lands. Þrátt fyrir allan þennan fjölda landeigenda virðist það ekki dragbítur á skógariðnaðinn.

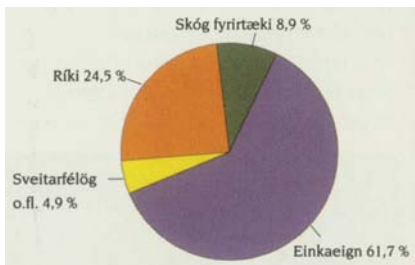

Þessi sauðkind vakti athygli okkar Íslendinga enda var hún tjóðruð í skóginum ásamt fleiri og lömbin laus á stjái í kringum hana. Þetta mun vera alsíða hér. Fylgst er með að færa þær til eftir því sem minnkar í haganum og fyrir vikið er auðvelt að fara um skógin þar sem beitt hefur verið. Þá vakti ekki síður athygli listfengi sauðfjáreigandans en hann er greinilega vel hagar á tré eins og meðfylgjandi mynd ætti að sýna.

Háþróuð upplýsingakerfi koma að góðum notum. Allar helstu upplýsingar liggja fyrir í aðgengilegum gagnasöfnum; skrár og kort um aldur skógarins á tilteknu svæði, viðarmagn á ha, stærðarsamsetning o.s.frv.

Yfirleitt er búið að selja trén þegar þau eru felld og margra metra háir buðlungar, sem forðum stóðu við skógarstíga og vegi, eru horfnir. Hráefnið er yfirleitt komið í verksmiðjuna innan sólarhrings frá því að trén eru felld.

Eignarhald skóga í Finnlandi (%)

Eitt það allra sérkennilegasta sem við fengum að sjá þar ytra var gamalgróin aðferð í skógrækt sem nú er verið að endurvekja dálítið í Finnlandi en það að er að brenna skógræktarsvæðin. Með því er losað um næringarefni og samkeppnin við illgresi eða samkeppnisplöntur er í lágmarki fyrstu árin. Skógurinn er fyrst höggvinn en einnig skilið eftir nokkuð af furu (sjá neðstu mynd) og er hugmyndin að fræið spíri í kjölfarið. Hér er verið að líkja eftir framgangi náttúrunnar að einhverju marki. Hópurinn fékk tækifæri á þessum stað til þess að gróðursetja sérstakan íslenskan lund. Á mynd í miðju má sjá Jón Loftsson skógræktarstjóra t.h. og Pertti Vuorist sem tók á móti okkur ásamt tveimur bræðrum Aania að nafni, ekta skógarkörlum sem sýndu okkur líka fallega bústaði sem þeir voru að reisa skammt frá. Á efstu mynd er hópurinn saman kominn að gróðursetningu lokinni.

Hátindur ferðarinnar - Raivolalerkíð

Hápunktur ferðarinnar var án efa heimsóknin í lerkiskóginn við Raivola. Ástæða þess að við lögðum áherslu á að komast þangað er einföld. Bróðurparturinn af því lerkí sem hefur verið gróðursett síðustu þrjá áratugina á Íslandi á ættir að rekja þangað.

Þegar við stóðum frammi fyrir þessum stóru trjám kann að vera að einhverjir hafi séð fyrir hugskotssjónum sínum, skógarmyndina sem smám saman er að koma fram á Fljótsdalshéraði. Óðum fækkar þó trjámum sem sáð var til í Raivola árið 1738.

En það var fleira sem lokkaði okkur á þennan stað. Tilurð skógarins á sér heillandi og sérstæða sögu.

Pétur mikli Rússlandskeisari var upphafsmaðurinn að ræktun lerkisins í Raivola. Tilgangurinn var sá að skapa hráefni svo efla mætti skipaflota keisaradæmisins. Ráðinn var þýskur skógfræðingur, Fockel að nafni. Hann fékk fyrst þann starfa að safna fræi af úrvals lerkitrjám í Arkangelskhéraði. Þar var að finna vesturmörk útbreiðslusvæðis lerkisins. Tók það hann hvorki meira né minna en 8 ár að finna og safna ákjósanlegu fræi, því var síðan sáð hér við Finniska flóann, skammt frá ströndinni. Þaðan var stutt að fara til þess að koma efninu til vinnslu fyrir skipasmíðina.

Þegar fram liðu stundir kom í ljós að vandaður undirbúningur Fockels skilaði sér. Í Raivolalundinum óx afburðaskógur með beinvöxnum, hraðvaxta trjám. Þetta varð til þess að víða í Finnlandi og Svíþjóð var komið á fót fræreitum af stofni Raivolatrjanna, gagngert til þess að framleiða úrvalsfræ til skógræktar. Þessa framtaks höfum við notið á Íslandi á síðustu áratugum, sem fyrir er getið.

En það er fleira í sögunni sem tengist Raivola. Margir Finnar halda því statt og stöðugt fram að lundurinn hafi verið meginorsök Vetrarstríðsins. Stalín hafi fyrst og fremst haft áhuga á að tryggja öryggi Leningrad og því verið tilbúinn að semja um landaskipti við Finna, frá Kirjálaeiði að Viborg en í staðinn láta Finnum eftir land norðan Ladoga. A.K. Cajander, skógfræðiprófessor og þáverandi forsætisráðherra, gat ekki hugsað sér að láta Rússa hafa hina skógfræðilegu gersemi og því fór sem fór.

Það er óneitanlega mögnuð tilfinning að koma í Raivolaskóginn. Þangað ættu skógareigendur á Fljótsdalshéraði að fjölmenna umfram aðra. Kannski leið okkur eins og Vestur-Íslendingum sem eru að heimsækja „Gamla landið“ fyrsta sinni.

Rússneskir leiðsögumenn tóku á móti hópnum við lundinn, þar sem tilkomumikið hlið markar innganginn. Hér eru góðir og breiðir skógarstígar. Í fyrstu gengum við um blandskóg af furu, lerkí og lauftrjám. Þegar við nálguðumst Lindulovskaja-ána, sem liðast lagn um ásana, var lerkíð víðast orðið allsráðandi.

Bolirnir eru fremur grannir, miðað við hve hátt þeir teygja sig. Hæstu trén eru um 50 metra há. Sjá má tré sem eru við það að ramba af rótinni. Þau hafa greinilega orðið fyrir áfalli í einhverju stórviðrinu. Það er ýmislegt sem á daga þeirra hefur drifið síðustu hálf þriðja hundrað árin.

Veturinn 1940 var háður hildar-leikur hér í skóginum þegar Rússum, með mikið ofurefli liðs, tókst að brjótast í gegnum Mannerheim-víglinuna og að lokum að hernema Viborg. Þetta gekk ekki þrautalaust. Frostið fór sjaldan undir 40 gráður, olían fraus í skriðdrekmum og öðrum farartækjum, byssurnar stóðu á sér og her-

mennirnir voru vanbúnir og lítt þjálfaðir. Finnar vörðust með skæruhernaði og sýndu ótrúlegt baráttuprek.

Georgi V. Prusakov, rússneskur hermaður sem tók þátt í þessum bardögum, lýsti þessu svo:

„Það sem mér er efst í minni er vanhæfni og getuleysi hersins gagnvart örfáum Finnum. Þeir sýndu okkur í raun umfram allt annað hvernig á að berjast“.

Herdeild Prusakovs hafði upphaflega á að skipa 764 mönnum en í lokin stóðu uppi 136 menn og þar af margir særðir og/eða illa kalnir.

Í lok skoðunarferðarinnar þökk-uðu Íslendingarnir fyrir sig með því að syngja lag, tileinkað lerkitrjámum í Raivolalundinum, sem eiga svo marga afkomendur vestur í miðju Atlantshafi.

Við upphaf ferðar um Raivolalundinn.
Finnskur fararstjóri og túlkur ásamt
rússneskum gestgjöfum.

Rússalerkið er stórvaxið í saman-
burði við mannfólkið.

Þátttakendur spurðu rússnesku
leiðsögumennina með aðstoð túlks
spjörunum úr um ýmislegt er varðar
sögu og vöxt skógarins. Greinilegt
var að rússneskir kollegar okkar
höfðu mikinn áhuga á því að efla
samstarf um varðveislu lundarins en
eftir því sem við skildum þá nýtur
hann einhverskonar friðunar en fjár-
magnið vantar.

Áin Lindulovskaja rennur lygn og stillt og ekki er
straumköstum fyrir að fara.

Í lok ferðar frá Rússlandi eftir að hópurinn hafði gisti eina nótt í Viborg í Rússlandi skoðuðum við eitt stærsta trjásýnisafn í Finnlandi í Mustilla í Elimäki. Hér var að finna fjölmargar áhugaverðar trjátegundir en auk þess fjölbreytt safn Rhododendron eða dísarunna sem skreyta skógarbotninn í öllum regnbogans litum. Hér á Íslandi hefur reynst frekar erfitt að koma dísarunnum til sjálfsagt vegna rysjóttrar veðráttu.

Í trjásafninu er hægt að fá keypt fræ og plöntur og sýnir þessi mynd hve haganlega vörunni er komið fyrir og upplýsingum um hverja tegund.

Heimildaskrá:

Annual Ring, 2002. Finnish Forest Association.

Jón Geir Pétursson, 2003. Lerkiskógurinn í Raivola. Morgunblaðið 2. mars 2003.

Produkter af träd, 1999. Skogsindustrin rf, Finska Forstföreningen, Skogbrukets utvecklingscentral rf Täpio.

Sigurður Blöndal. 2000. Helstu trjátegundir í skógrækt á Íslandi. Námskeið haldið vorið 2000. Fjölrit, bls. 20.

The Finnish Forest Industry Facts and Figures, 2001. Finnish Forest Industries Federation. Helsinki 5/2001. ISSN 238-4143.

Timo Särkkä and Markku Tano, 1999. Finland's National Forest Program 2010. Ministry of agriculture and forestry. Publication 2/1999. ISSN 1238-2531.

<http://virtual.finland.fi/finfo/english/chrohist.html>

<http://www.mannerheim-line.com/veterans/Prusakov.htm>

<http://www.rongym.sal-se.se/projekt/sp3a/sodergran.htm>

Þakkarorð:

Eftirtöldum þakka ég yfirlestur og góðar ábendingar:
Aðalsteini Sigurgeirssyni, forstöðumanni á Mógilsá, en hann var þátttakandi í ferðinni, Friðriki Aspelund, kennara á Hvanneyri, en hann er finnskmenntaður í skógfræðum og Jóhanni F. Gunnarssyni, þjónustufulltrúa Skógræktarfélags Íslands.